

**KAPITAYANE BEBRAYAN JAWA SAJRONE SINEMA DRAMATIK
MAHASISWA BASA JAWA UNESA 2012 (TINTINGAN ANTROPOLOGI SASTRA)**

Norman Ari Santoso

S-1 Pendhidhikan Basa lan Sastra Dhaerah (Jawa) Fakultas Basa lan Seni Universitas Negeri Surabaya
normansantoso@mhs.unesa.ac.id

Latif Nur Hasan, S.Pd., M.Pd.

Dhosen Pendhidhikan Basa lan Sastra Dhaerah (Jawa) Fakultas Basa lan Seni Universitas Negeri Surabaya

Abstrak

Sinema dramatik mahasiswa basa Jawa mujudake karya sastra sing ngandharake bab Kapitayan Jawa mligine bab mitos lan mistis. Film mahasiswa basa Jawa nggambarake sawijine panguripan masyarakat ing satengahe bebrayan sing tansah isih nenengake marang Kapitayan animisme dinamisme. Adhedhasar landhesan panliten kasebut, underane panliten iki yaiku (1) Kepriye gegambarane mitos, (2) gegambarane mistis, (3) pangribawane mitos lan mistis tumrap paraga sajrone sinema dramatik mahasiswa basa Jawa, lan (4) pamawas masyarakat tumrap mitos lan mistis sajrone bebrayan.

Panliten iki nduweni paedah kanggo ngrembakake kawruh ilmu sastra mligine babagan antropologi sastra. Panliten uga kanggo sarana medhia pasinaon ing jagade akadhemi lan bebrayan umum. Panliten iki migunakake metodhe dheskriptif kualitatif amrih bisa menahi gambaran sing gambling lan objektif ngenani Kapitayan mitos lan mistis. Tata cara sing digunakake sajrone panliten iki yaiku teknik kapustakan, waca, nyathet, lan wawancara. Sumber dhata utama ing panliten iki yaiku transkrip dhata saka cecaturane para paraga sinema dramatik. Teori sing digunakake kanggo medhar film iki yaiku antropologi sastra sing diandharake dening Endraswara. Dhata-dhata sing digunakake sajrone panliten iki yaiku arupa tembung-tembung, ukara, lan wacana sing ana sajrone sinema dramatik mahasiswa basa Jawa.

Asiling panliten iki bisa didudut patang bab laras karo underane panliten (1) Mitos sajrone film yaiku petung salakirabi, omah sunduk sate, bahu laweyan, pralambang lan sirikan. (2) Mistis sajrone film yaiku bangsa alus, ilmu gaib, tirakat, lan sesaji. (3) Pangribawa sing dituwuhake saka mitos lan mistis tumrap paraga yaiku padu karo seduluran, padu karo garwa, pati, mateni sandhang pangan, lara, pikiran owah, sugih bandha donya, lan kepelet. (4) Aspek pamawas masyarakat sing kasusun saka pamuka agama, sesepuh desa, lan mahasiswa. Saka saperangan pamawas, akeh bebrayan sing isih percaya marang Kapitayan mitos lan mistis. Kapitayan tumrap mitoslan mistis mujudake salah sawijine warisan saka para leluhur sing kudu diuri-uri murih ora cures kegerus jaman.

Tembung wigati: Sinema dramatik, antropologi sastra, mitos, mistis.

PURWAKA

1.1 Landhesane Panliten

Karya sastra mujudake bageyan saka sastra minangka asil daya cipta, kreativitas, lan imajinasine pangripta. Tujuwane, kanggo nuduhake piwulang marang masyarakat lan kaca benggala sajrone bebrayan. Minangka kaca benggalaning bebrayan, karya sastra bisa makili kahanan lan kedadeyan sing ana ing sakiwa tengene panguripan. Laras karo apa sing diandharake dening Wellek lan Warren (1990:109), menawa karya sastra bisa nggambarake panguripan sing asale saka kanyatan sosial, kayata prakara sosial, tradhisi, konvensi, nile, norma, lan simbol. Ciniptane karya sastra, ndadekake manungsa mikir kanthi wening ngenani bab kang becik utawa ala sajrone tumindake. Salah siji tuladhane bab kasebut bisa diwawas sajrone karya sastra arupa drama sinematik Drama sinematik.

Drama sinematik Drama sinematik mujudake kedadeyan kang *multitafsir* minangka potret saka realita sosial sing tuwuh lan ngrembaka sajrone bebrayan. Drama sinematik Drama sinematik minangka perangan saka karya sastra sing dumadi sajrone konteks sosial minangka perangan saka kabudayan sing ngandhut unsur

tradhisional, konvensi, norma, simbol. Laras karo panemune Wellek lan Werren (1990:120) yen sawijine sastra antuk pangribawa saka masyarakat. Sakehe drama sinematik Drama sinematik, sejatine nuwuhake pesen moral menawa dimaknani kanthi makna kang positif. Sakehe pesen moral mujudake nile-nile universal sing lumaku ing satengahe masyarakat kayadene nile moral, etika, religi kabudayan. Sawijine drama sinematik Drama sinematik uga ana kang ngangkat kabudayan sing ana ing satengahe masyarakat.

Kabudayan sawijine bangsa bisa diwawas minangka budaya sing tuwuh saka asil upaya lan pakulinane manungsa. Semana uga bebrayan Jawa nduweni kabudayan sing nuwuhake corak panguripane. Bebrayan Jawa nduweni kabudayan akeh, ngugemi kadadeyan *empiris*, lan *metaempiris* kanggo dhasar kabudayan. Kabudayan Jawa sing isih diugemi ing masyarakat tansah linandhesan adat-istiadat. Adat-istiadat kasebut diwarisake dening para leluhure kanthi turun-temurun. Kabudayan kawawas minangka sakabehe kagiyatan manungsa, kalebu ilmu, kapercayan, seni, moral, ukum, adat-istiadat lan kagiyatan padinan manungsa minangka anggota sawijine masyarakat.

Bebrayan Jawa mligine bebrayan tradhisional isih ngugemi bab sistem kapercayan (keyakinan). Kapercayan kasebut bisa marang prakara-prakara sing wis ngrembaka ing satengahe masyarakat lan kapercayan marang anane kekuwatan-kekuwatan gaib.

Bebrayan Jawa kerep nggayutake bab-bab kang dumadi sajrone urip karo kakuwatan sanjabane nalar. Kakuwatan sing dianggep nduweni pangriabawa gedhe tumrap bab-bab gaib utawa bab sing sakral. Kapercayan kaya mangkono nganti seprene isih ngrembaka ing satengahe masyarakat Jawa. Kapercayan sing kaya mangkono wiwit tuwuh ing jaman Hindu-Budha. Masyarakat Jawa mligine bebrayan tradhisional isih nganut bab animisme lan dinamisme (Endraswara, 2006:13).

Kapercayan anane roh, peri, lelembut, ritual-ritual nduweni pangribawa gedhe sajrone bebrayan Jawa. Pamungkas (2006:2) ritual sing uga diugemi bebrayan Jawa dadi sawijine laku sing sipate sakral. Iku ana sing asipat apik lan ana kang asipat ala. Salah sijine yaiku budaya mitos lan mistis. Mitos mujudake kapercayan marang prakara-prakara sing ngrembaka ing satengahe masyarakat sing asipat turun-tumurun. Kapercayan sing kaya mangkono kanthi ora langsung mangribawani tumrap panguripane manungsa ing alam bebrayan. Dene mistis mujudake kapercayane manungsa marang kekuwatan gaib sing ana ing sakiwa tengene. Jumbuh karo andharan ing nduwur menawa bebrayan Jawa kerep migunakake mistis kanthi cara njaluk bantuan marang dhukun kanggo tujuan pribadine.

Mitos lan mistis wis raket karo bebrayan Jawa, mligine bebrayan tradhisional. Anane mitos lan mistis dadi wujud upaya saka manungsa kanggo nggayuh gegayuhan dadi kasunyatan, kayadene pesugihan, penglaris, merjaya wong liya, lan politik. Saliyane kuwi mitos lan mistis bisa arupa sistem kapercayan sing isih diugemi ing satengahe bebrayan Jawa. Isih akeh pawongan kang nggunakake mistis kanggo nggayuh apa kang dadi kekarepane. Mitos lan mistis minangka sawijine sistem kapercayan sing isih lumaku nganti jaman saiki, kaum abangan, minangka kaum sung paling ngugemi anane mistis, isih akeh dipercaya dening bebrayan Jawa. Gegambaran mitos lan mistis sajrone panliten iki ditemokake ing drama sinematik Drama sinematik mahasiswa jurusan Basa Jawa Unesa 2012.

Panliten drama sinematik Drama sinematik iki nggunakake teori antropologi sastra. Endraswara (2003:107) ngandharake Antropologi sastra yaiku teori sing mujudake sesambungane manungsa karo aspek budaya ing bebrayan. Manungsa lan budaya ing masyarakat ora bisa uwal saka dhata sosiologis lan dhata antropologis ing sajrone karya sastra. Sudikan (2007:6) menehi jlentrehan ngenani perangan dhata sosiologis lan dhata antropologis dadi kaya mangkene: (1) Dhata sosiologis ngandhut aspek sosial, kaya struktur sosial, pranata sosial, idhentitas sosial lan interaksi sosial. (2) Dhata antropologis nuduhake aspek-aspek budaya lumantar sistem pengetahuan, adat, sistem kekerabatan, sistem piranti kanggo urip lan teknologi, panggaweyan, kasenian sarta sistem kapercayan lan agama. Panliten kanthi irah-irahan “*Kapercayane Bebrayan Jawa sajrone*

Drama sinematik Drama sinematik Mahasiswa Basa Jawa Unesa 2012” mujudake wujud mitos; wujud mistis lan pamawase bebrayan ngenani mitos lan mistis. Andharan iku mau minangka landhesan kanggo njlentrehake bab-bab sing dipunjerake ana ing underan panliten.

1.2 Underane Panliten

Adhedhasar andharan kasebut, mula bisa didudut underane panliten kaya mangkene:

1. Kepriye gegambarane mitos sajrone drama sinematik Drama sinematik mahasiswa basa Jawa Unesa 2012?
2. Kepriye gegambarane mistis sajrone drama sinematik Drama sinematik mahasiswa basa Jawa Unesa 2012?
3. Kepriye pangribawane mitos lan mistis tumrap paraga sajrone drama sinematik Drama sinematik mahasiswa basa Jawa Unesa 2012?
4. Kepriye pamawas masyarakat tumrap mitos lan mistis sajrone bebrayan?

1.3 Tujuwane Panliten

Adhedhasar underane panliten mau, kapilih tujuan panliten yaiku:

1. Kanggo njlentrehake gegambarane mitos sajrone drama sinematik Drama sinematik mahasiswa basa Jawa Unesa 2012.
2. Kanggo njlentrehake gegambarane mistis sajrone drama sinematik Drama sinematik mahasiswa basa Jawa Unesa 2012.
3. Kanggo njlentrehake pangribawane mitos lan mistis tumrap paraga sajrone drama sinematik Drama sinematik mahasiswa basa Jawa Unesa 2012.
4. Kanggo njlentrehake pamawas masyarakat tumrap mitos lan mistis sajrone bebrayan.

1.4 Paedahe Panliten

Panliten kanthi migunakake tintingan antropologi sastra iki diajab bisa nuwuhake paedah tumrap panliti dhewe lan para pamaca. Paedahe ing antarane:

1. Panliten ngenani mitos lan mistis diajab bisa ngrembaka kanthi tintingan antropologi sastra sing ana sesambungane karo manungsa lan masyarakat sajrone bebrayan.
2. Panliten iki bisa kanggo sarana ngasah pikiran kanthi ngetrepake kawruh anyar bab antropologi sastra sing ditrepake ing drama sinematik Drama sinematik lan kawruh ngenani mitos lan mistis.
3. Panliten iki dikarepake bisa dadi sarana medhia lan piwulangan manungsa, kanggo pangeling-eling lan ngati-ati yen arep nindakake samubarang.

1.5 Wewatesane Panliten

Supaya ora uwal saka konsep panliten, lan ora nganti rowa banget anggone nлити saka underan sing wis ditemokake, mula prelu ana wewatesan sajrone ngandharake lan njlentrehake panliten iki. Wewatesan panliten iki yaiku:

1. Panliten iki mung ngandharake gegambarane mitos, mistis lan pangribawane mitos lan mistis tumrap paraga sajrone drama sinematik Drama sinematik mahasiswa basa Jawa Unesa 2012 sarta pamawase masyarakat tumrap mitos lan mistis sajroning bebrayan.
2. Dhata ing panliten iki awujud transkrip cecaturan saka para paraga drama sinematik Drama sinematik mahasiswa basa Jawa Unesa 2012.
3. Dhata sing wis nglumpuk banjur diandharake migunakake teori antropologi sastra mligine ngenani wujud kapercayan mitos lan mistis.

1.6 Panjlentrehan Tetembungan

Panjlentrehan tetembungan sing digunakake sajrone panliten iki migunakake teori-teori sing ana kaya mangkene.

(1) Mitos

Mitos minangka piwulangan saka leluhur masyarakat Jawa nggambarake marang bab sing sesambungane karo kapercayan marang alam sakupenge. Mitos sing ngrembaka mligine ing Jawa miturut Endraswara (2006:194-196) iku maneka warna, kayata gugon tuhon, pralambang, legenda utawa dongeng.

(2) Mistis

Mistis minangka wujud kapercayane wong Jawa sing sesambungan klawan kekuwatan-kekuwatan gaib. Tegese ora tinemu nalar. Mistis ora bisa uwal saka kapercayan. Koentjaraningrat (1984:312) ngandharake menawa konsep-konsep ngenani mistik kejawan adhedhasar kapercayan

(3) Drama

Minangka sawijine genre, drama nduweni asal-usul lan pangrembakane dhewe. Tekan seprene wis akeh para ahli kang ngandharake tegese drama kang bisa gawe akehe referensi. Kanthi etimologis, tembung drama asale saka tembung ing basa Yunani draomai kang nduweni teges nglakoni, tumindak, reaksi lan sapiturute (Harymawan, 1988:1).

(4) Antropologi Sastra

Antropologi sastra mujudake cabang ilmu sing lagi wae ngrembaka ing Indonesia. Antropologi sastra dadi teori saka kajian sastra sing ndudhah babagan sastra lan budaya mligine njingglengi kepriye panganggone sastra ing madyaning bebrayan (Endraswara, 2016:56-57).

TINTINGAN KAPUSTAKAN

2.1 Panliten sing Saemper

Panliten kanthi presperktif antropologi sastra, dudu bab sing anyar sajrone panliten sastra. Panliten iki bisa kabukti saka panliten sadurunge sing wis nggunakake tintingan antropologi sastra lan bisa dadi bandhingan ing panliten iki.

- 1) Deni Iska (2011) kanthi irah-irahan *Mitos lan Mistis sajrone Cerbung Salindri Kenya Kebak Wewadi (CSKKW) Anggitane Pakne Puri* jurusan PBSU Unesa.

- 2) Alfiatus Solikhah (2015) kanthi irah-irahan *Mitos lan Mistis sajrone Dredah ing Padhepokan Sukma Ilang Anggitane Widodo Basuki*. Jurusan PBSU FBS-Unesa.
- 3) Titis Putri Kustiningrum (2018) kanthi irah-irahan *“Kapercayan Tumrap Mistis Lan Mitos Sajrone Cerbung Kelana Kalaning Sengkala Anggitane A.Sardi*. Jurusan PBSU FBS-Unesa.

2.2 Antropologi

Sadurunge sinau bab antropologi bakune kudu mangerteni teges antropologi. Antropologi yaiku ilmu sing nyinaoni bab manungsa lan kamanungsan. Koentjaraningrat (1980:10) ngandharake yen antropologi mujudake ilmu ngenani manungsa sing maneka warna wujud fisik, kapribaden, masyarakat lan kabudayan, dene Ruswanto ngandharake yen antropologi yaiku ilmu sing nyinaoni makhluk sosial, (sajrone Ruswanto:3). Kanthi etimologi antropologi saka tembung *anthropos* sing tegese manungsa lan *logos* yaiku ilmu. Sajrone antropologi manungsa dideleng minangka makhluk sing kompleks saka wujud fisik, emosi, sosial lan kabudayane. Antropologi uga kerep diarani ilmu sing magepokan karo manungsa lan kabudayane.

2.3 Antropologi Sastra

Antropologi sastra mujudake cabang ilmu sing lagi wae ngrembaka ing Indonesia. Antropologi sastra dadi teori saka kajian sastra sing ndudhah babagan sastra lan budaya mligine njingglengi kepriye panganggone sastra ing madyaning bebrayan (Endraswara, 2016:56-57). Antropologi sastra uga ana gayutane karo psikologi lan sosiologi sastra, yen sosiologi sastra ngabotake karya sastra minangka refleksi bebrayan ing sajrone interaksi, antropologi sastra arahe ing kajian etnografi ing sajrone sastra (Endraswara, 2016:58). Sudikan (sajrone Endraswara, 2016:58) ngandharake menawa antropologi sastra pranyatan dibutuhake jalaran sing kapisan minangka perbandhingan tumrap psikologi lan sosiologi sastra. Kapindho, jalaran antropologi ngandhut system kebudayaan sing wis ana wiwit jaman kawuri. Analisis antropologi sastra nyoba ndhudhah idhentitas sawijine karya sastra sing dideleng saka aspek kabudayan tartamtu.

2.4 Manungsa Jawa

Ngrembug manungsa Jawa mesthi kabeh wis padha ngerti. Manungsa Jawa yaiku manungsa sing diciptakake saka turunan nenek moyang Jawa. Manungsa Jawa yaiku manungsa sing kebak unggah-ungguh dalah tata krama sing apik. Wong Jawa dikenal kalem, apa-apa ditindakake kanthi alon-alon. Laras karo panemune Bratawijaya (1997:75) ngandharake menawa wong Jawa iku ora seneng samubarang sing asipat grusah-grusuh. Geertz (2017:1) merang yen wong Jawa iku kaperang dadi telung golongan yaiku abangan, santri, priyayi.

2.5 Kapercayan Jawa

Kapercayan yaiku panganggep utawa keyakinan marang samubarang sing dipercaya iku bener lan nyata. Bebrayan Jawa ngengenake banget marang kapercayan

sing kaya mangkono mligine sing sesambungan karo kapercayan animisme dinamidme. Bebrayan Jawa ora bisa uwal saka hal-hal sing asipat ghoib. Kayata makhluk halus. Akeh manungsa sing bisa komunikasi karo bangsa supranatural. Mula saka kuwi bebrayan Jawa wiwit biyen wis rumaket karo jagad gumelar.

2.6 Mitos

Mitos mujudake crita suci arupa symbol sing nyritakake kedadeyan imajiner lan nyata sing nduweni sesambungan karo mulabukane lan owah-owahan jagad gumelar, dewa-dewi lan kekuwatan-kekuwatan adikodrati manungsa. Titikane mitos sing isih ngrembaka ing bebrayan Jawa yaiku (1) mitos asipat suci utawa sakral amarga sesambungan karo bab sing dipuja kayata mitos Kanjeng Ratu Kidul, (2) mitos mung bisa kawawas saka jagading mitos lan ora ing panguripan padinan utawa ing wektu kawuri sing nyata, (3) akeh mitos ing tanah Jawa sing nuduhake marang kedadeyan-kedadeyan wigati, (4) bebenere mitos ora baku, jalaran mitos ora kaiket donya sing nyata (Endraswara, 2006:193-194)

2.6.1 Gugon Tuhon

Gugon tuhon diperang dadi telu yaiku (1) gugon tuhon salugu, (2) gugon tuhon isi wasita sinandi, (3) gugon tuhon pepali. Padmosoekotjo (1953:78-85) ngandharake (1) gugon tuhon salugu yaiku gugon tuhon ngenani kapercayan bab sukerta, yaiku anak sing miturute dongeng yaiku mangsane Bathara Kala. Amrih ora nandang sukerta, anak kudu diwurur. (2) gugon tuhon isi wasita sinandi, yaiku gugon tuhon sing nduweni sesambungan karo tuturan sing asipat simbolik. Tuladhane saka gugon tuhon iki kaya cendhela menga ing wayah surup, kasur tanpa pramada lsp. (3) gugon tuhon pepali yaiku gugon tuhon sing asale saka leluhur awujud sirikan utawa pantangan.

2.6.1.1 Petung Salakirabi

Petungan yaiku cara ngitung wektu lan kahanan sing apik kanthi njinglengi dina pasaran, tanggal-tanggal lan kedadean penting, lan kahanan tartamtu sing digunaake dening wong Jawa kanthi ancas tartamtu (Koentjaraningrat, 1984:421). Wong Jawa sing wis kena pangaribawane urip jaman modhern, isih perlu petangan paling ora mung pisan sajrone uripe, yaiku menawa dheweke arep nikah. Suwarni lan Widayati ngandharake menawa upacara tradisional sing gegayutan karo uripe manungsa lan nggunakake petungan Jawa (kalebu nikah) akeh sing ora wani ninggal. Mulane dheweke nggolek dina becik supaya adoh saka bebaya sing ora dikarepake. Dhasare yaiku kapercayane masyarakat bebrayan Jawa (Suwarni & Widayati 2005:35).

2.6.1.2 Omah Sunduk Sate

Mitos omah sunduk sate sejatine wis kerep keprungu ing sakiwa tengene bebrayan Jawa. Proses panyebaran mitos iki saya ngrembaka jalaran nut akehe cacah wong Jawa sing transmigrasi ing luar pulo Jawa. Bab kasebut njalari saya ngrembakane mitos sunduk sate iki. Mitos sing kerep banget keprungu yaiku wong sing manggon ing omah omah sunduk sate bakal nandang sara kayata lara sing ora waras-waras, kena gangguan ghoib, rumah tangga sing kurang tentram lsp.

2.6.1.3 Bahu Laweyan

Jagade kejawen pranyatan ora bakal sepi karo bab sing nduweni sesambungan karo mitos-mitos. Salah siji mitos sing isih ngrembaka ing bebrayan Jawa yaiku mitos wong wadon Bahu Laweyan. Wong wadon bahu laweyan dipercaya nduweni tandha awujud tompel ing pundhak kiwane. Wong wadon Bahu Laweyan terkenal nduweni pasuryan sing ayu. Akeh wong lanang sing padha kesengsem marang dheweke, ananging ana mitos sing ngrembaka menawa wong lanang sing rabi karo wong wadon bahu laeyan bakal mati.

2.6.2 Pralambang

Pralambang ing bebrayan Jawa maneka warna wujud salah sawijine yaiku pralambang impen. Impen mujudake alam ora nyata sing tuwuh nalika pawongan turu. Miturut pamawase wong Jawa impen mujudake pralambang kanggo menahi weruh apa sing bakal kelakon. Endraswara (2006:194-196) ngandharake yen mitos pralambang mujudake gambaran asosiatif. Impen ana loro yaiku impen becik lan impen ala.

2.7 Mistis

Mistis kuwi sipating mistik. Bebrayan Jawa isih percaya banget karo babagan sing ana sesambungane karo mistik kejawen. Endraswara (2016:17) ngandharake menawa ing jaman saiki, pawongan sing nganut aliran mistik kejawen isih akeh. Para panganut mistik kejawen nyebar ing kabeh pulo Jawa. Endraswara (2016:17-18) uga ngandharake yen sing narik kawigaten yaiku ing jaman saiki sing ngenut mistik kejawen ora mung klompok kaum abangan, nanging wong Islam, Katolik, Kristen, lsp. Ora mung bebrayan tadhisional, ananging kaum ningrat lan priyayi uga nyengkuyung anane mistik kejawen.

2.7.1 Bangsa Alus

Bangsa alus mujudake titahe Pengeran kang ora bisa ditampa dening panca indriya. Bangsa alus uga minangka kanyatan faktual ing panguripan, bisa tuwuh saka proses interaksi rasa pangrasa antarane manungsa lan bangsa alus. Panemu kang rada beda diandharake dening Geertz (1989:19-35). Miturut Geertz jinise bangsa alus diperang dadi lima, yaiku: 1) lelembu; 2) memedi; 3) thuyul; 4) dhemit; 5) dhayang. Adhedhasar perangan bangsa alus kang diandharake dening Geertz bakal di perang kanthi jangkep miturut jenis-jenise, jlentreham luwih jangkep kaya mangkene.

2.7.1.1 Lelembut

Lelembut minangka jinise bangsa alus kang ngrasuk lan mangaribawani manungsa, bisa njalari kedadeyan-kedadeyan kang luwih nemen, bisa ndadekake lelara, kenthir, utawa mati (Geertz, 1989:19). Miturut panemune saperangan masyarakat kang dianggep nduweni ilmu kebatinan lelembut bisa mlebu ing ragane manungsa saka suku, lan bisa ndadekake kasurupan.

2.7.1.2 Memedi

Memedi miturut wong Jawa kagolong jenise roh kang senengane ngganggu utawa senengane meden-medeni, nanging ora ngrusak. Yen miturut basa Inggris kasebut *Spooks* (hantu). Miturut Partoyuwono (1994:50-51) memedi manggon ing istana hitam, arwah

gentayangan amarga mati bunuh dhiri. Roh tegese jasad alus tan kasat mripat, kang ora kena digayuh nganggo indriya.

2.7.1.3 Thuyul

Thuyul mujudake anake bangsa alus, kanthi wujud cilik. Thuyul kagolong bangsa alus kang ora ngganggu, medhen-medheni, lan nggawe lara. Thuyul yaiku bangsa alus kang cedhak lan disenengi karo manungsa, bisa kanggo prewangan utawa pesugihan (Geertz, 1989:20). Manungsa bisa sesambunga karo bangsa alus, mligine thuyul kanthi cara pasa lan semedi.

2.7.1.4 Dhemit

Dhemit kalebu jinise bangsa alus adhedhasar naskah *Babad Tanah Jawi*, kang manggon ing sawijine panggonan tartamtu kayata panggonan kang kramat biyasa sinebut *pundhen*, wit ringin gedhe, kuburan tuwa, tuk kang dianggep wingit, lan ora ngganggu yen bangsa urip liyane ora ngganggu dheweke utawa ngrusak papan panggonane.

2.7.1.5 Dhanyang

Miturut Geertz (1989: 32-33) dhayang kang njaga tentrem desa, lan njaga desa nalika desa kasebut nandang bebaya. Dhayang kang mbabad desa bisa sesambungan karo wong kang dipercaya lan nduweni kapribaden kang apik. Wong kasebut biyasane minangka lurah ing desa iki. Dhayang menahi weruh *magis* yaiku arupa *pulung*.

2.7.2 Ilmu Gaib

Koentjaraningrat (1984:414) ngandharake sing dadi punjere ilmu gaib yaiku kapercayan marang ilmu sing sekti lan sesambungan sebab akibat adhedhasar asosiasi. Ilmu gaib adhedhasar sipate diperang dadi loro yaiku ilmu gaib putih lan ilmu gaib ireng. Dene adhedhasar fungsine, ilmu gaib diperang dadi telu yaiku (1) ilmu gaib prodhuktif, (2) ilmu gaib protektif, (3) ilmu gaib destruktif, lan (4) ilmu gaib ngramal (Koentjaraningrat, 1984:413). Andharan jangkep saka fungsine ilmu gaib kaya kaya mangkene.

2.7.2.1 Ilmu Gaib Prodhuktif

Ilmu gaib prodhuktif mujudake ilmu gaib sing nduweni sipat apik (ilmu putih). Laras karo panemune Koentjaraningrat (1984:414) ngandharake menawa ilmu gaib prodhuktif yaiku ilmu gaib sing ditindakake kanggo nggolek bathi akeh. Ilmu gaib iki ditindakake kanggo nggayuh kemakmuran kayata upacara kanggo nekakake udan, upacara tetanen supaya oleh asil sing apik

2.7.2.2 Ilmu Gaib Protektif

Padha kaya dene ilmu gaib prodhuktif, ilmu gaib protektif mujudake ilmu gaib sing asipat apik. Koentjaraningrat (1984:413-414) ngandharake yen ilmu gaib protektif yaiku ilmu gaib sing ditindakake kanggo nampik bebaya lan ngobati wong lara sing dikenal masyarakat Jawa minangka lara ora lumrah utawa lara sing digawe-gawe dhukun.

2.7.2.3 Ilmu Gaib Destruktif

Beda karo sadurunge, ilmu gaib destruktif mujudake ilmu gaib sing ala. Ilmu gaib sing ditindakake kanggo nglarani liyan. Laras karo panemune Koentjaraningrat (1984:419-420) yen ilmu gaib destruktif digunakake kanggo nyerang, nglarani, ngrugikake, lan

mateni wong liya. Pawongan sing nindakake ilmu gaib iki diwastani dhukun, sing wis nguwasani ilmu-ilmu ireng.

2.7.2.4 Ramalan

Ramalan wis rumaket karo bebrayan Jawa. Bebrayan Jawa kerep migunakake ramalan kanggo mangerteni kahanan sing bakale dumadi. Laras karo panemune Koentjaraningrat (1984:421-422) yen lamaran mujudake ilmu sing digunakake kanggo ngramal apa wae sing bakal dumadi. Ilmu ngramal katindakake kanthi migunakake itungan ilmu astronomi lan pralambang sing ana ing alam impen.

2.7.3 Tirakat

Jawa modern saiki jarang ditemokake bebrayan Jawa sing kerep nindakake tirakat. Kamangka tirakat kuwi kalebu laku batin sing bisa nuwuhake rasa adreg, bisa agawe batin iki resik lan tatag, madhep karep lan manteb (Endraswara, 2006: 197-198). Wong Jawa nindakake tirakat kanthi tujuwan-tujuwan tartamtu, umume kanggo golek pepadhang lan katentramaning jiwa.

2.7.4 Sesaji

Sesaji mujudake aktualisasi pamikir saka bebrayan kanggo sarana nyaketake diri pribadine marang Gusti kang Akarya Jagad. Bab kasebut mujudake akumulasi budaya sing asipat abstrak. Endraswara (2006:247) ngandharake menawa simbol-simbol sing digunakake sajrone ritual bisa diwastani sesaji, ubarampe, lan tumbal.

2.8 Lelandhesan Teori

Drama sinematik iki nggunakake teori antropologi sastra. Endraswara (2003:107) ngandharake Antropologi sastra yaiku teori sing mujudake sesambungane manungsa karo aspek budaya ing bebrayan. Manungsa lan budaya ing masyarakat ora bisa uwal saka dhata sosiologis lan dhata antropologis ing sajrone karya sastra.

Dene kanggo njlentrehake mitos kang ngrembaka sajrone masyarakat, panliten iki nggunakake pamawase Endraswara (2006:191), kang ngandharake yen mitos mujudake carita suci kanthi wujud simbolik kang nyaritakake rerencan prastawa nyata lan *imajiner*. Banjur pamawase Endraswara (2006:38) ngenani mistis mujudake bab utawa paham gaib kang dilakoni kanthi nindakake laku kang kaleksanan dening sawijining aliran kebatinan lan kapercayan.). Geertz (1989:19-35) jinise bangsa alus diperang dadi lima, yaiku: 1) lelembu; 2) memedi; 3) thuyul; 4) dhemit; 5) dhanyang. Dene kanggo ngandharake ilmu gaib sing kinandhut sajrone drama sinematik Drama sinematik iki migunakake pamawase Koentjaraningrat (1984:413).

METODHE PANLITEN

3.1 Titikane Panliten

Panliten ngenani “*Kapitayane Bebrayan Jawa sajrone Drama sinematik Drama sinematik Mahasiswa Jurusan Bahasa Jawa Unesa*” diwedhar miturut titikane panliten. Tujuwan titikane panliten kanggo

nggampangake tumindake panliten, lan sipate panliten saengga laras karo pranata-pranata sing ana. Titikane panliten bakal diandharake kaya mangkene.

3.1.1 Jinise Panliten

Panliten iki yen kawawas saka jinise, nggunakake metodhe dheskriptif. Metodhe dheskriptif miturut pamawase Ratna (2013:53) mujudake metodhe sing ditindakake kanthi cara njlentrehake kanyatan-kanyatan sajrone dhata utama, banjur diwenehi tintingan.

3.1.2 Sipate Panliten

Panliten iki mujudake panliten kualitatif. Panliten kualitatif mujudake dhata arupa tetembungan, gambar-gambar, table, ora nggunakake itung-itungan kaya panliten kuantitatif (Sugiyono, 2014:9). Panliten kualitatif nengengake marang rasa tumrap interaksi konsep sing ditintingi kanthi dhata empiris (Endraswara, 2013:5)

3.2 Ubarampene Panliten

Panliten dheskriptif kualitatif minangka proses arupa tetembungan arupa andharan lan asil saka tuminda. Sumber dhata lan dhata kudu dicantumke ing panliten iki amrih cetha lan ora padha karo liyane. Ubarampe panliten iki diperang dadi 3 yaiku : (1) sumber dhata, (2) dhata, lan (3) instrument.

3.2.1 Sumber Dhata Panliten

Sumber dhata primer ing panliten iki yaiku drama sinematik Drama sinematik mahasiswa basa Jawa Unesa 2012 Unesa. Drama sinematik Drama sinematik iki kaperang dadi pitung judhul yaiku (1) *Kecawuh Teluh Tanpa Wanuh*, (2) *Sineksan Dadung Gumantung*, (3) *Bojo Tinemu Pati*, (4) *Sedya Winates Cipta*, (5) *Binela Ilining Ludira*, (6) *Jinejer ing Omah Sunduk Sate*, lan (7) *Dhalang Kembrukan Kelir*.

3.2.2 Dhata Panliten

Dhata mujudake objek sajrone panliten. Dhata sing diasilake gumantung jinise panliten sing arep ditindakake. Panliten kanthi migunakake metodhe dheskripsi kualitatif arupa karya fiksi drama sinematik. (Ratna, 2013:47) ngandharake dhata formal kang ana sajrone panliten sastra awujud tembung, frasa, ukara, lan wacana kasusastran.

3.3 Intrumen Panliten

Instrument yaiku piranti sing digunakake kanggo nglumpukake dhata (Siswanto, 2010:73). Ing panliten iki, instrument panliti yaiku panlitine dhewe. Laras karo andharane Moleong (2008:168), panliti sing nindakake panliten minangka *perencana*, *pelaksana*, panglukpuking dhata, lan *pelapor* asile panliten. Saliyane panliti minangka instrument utama, ing panliten iki uga nggunakake instrument panyengkuyung yaiku laptop, *headset*, kertas, pulpen lsp.

3.4 Tata Carane Nglumpukake Dhata

Kegiatan nglumpukake dhata minangka peranan penting saka sawijine panliten. Panliten iki arupa panliten dhokumentatif jalaran panliti nganalisis utawa nлити drama sinematik Drama sinematik dening mahasiswa basa Jawa Unesa 2012 sing arupa video audio visual.

Miturut Endraswara (2013:162) kanggo nglumpukake dhata iku kaperang dadi papat cara, yaiku:

- a. Proses transkripsi
- b. Nemtokake Unit Analisis
- c. Nemtokake Sampel
- d. Nyathet Dhata

Kajaba iku, panliten iki uga nggunakake teknik wawancara. Ing kene panliti nggunakake metodhe wawancara kanthi semi terstruktur, yaiku pittakonan wis dicepakake kanthiurut banjur ditambahi pitakonan anyar kanthi tujuwan nggoleki katrangan sing luwih cetha.

3.5 Tata Carane Ngandharake Dhata

Dhata sing wis kasil ditranskrip banjur diandharake. Miturut Arikunto (2002:236) tata cara sing ditindakake nalika ngandharake dhata yaiku milah lan milih. Cara sing ditindakake sajrone ngandharake dhata yaiku :

1. Maca asile transkripan kanggo mahami sakabehe sumber dhata.
2. Nggawe cengkorongan sing cundhuk karo underane panliten.
3. Ngandharake dhata sing cundhuk karo teori-teori sing digunakake.
4. Ngaturake asile panliten.
5. Ndundut asile panliten

ANDHARAN ASIL PANLITEN

4.1 Gegambaran Mitos sarone Drama sinematik Drama sinematik Mahasiswa Basa Jawa Unesa 2012

Mitos sing ngrembaka mligine ing Jawa miturute Endraswara (2006:194-196) iku maneka warna, kayata gugon tuhon, pralambang, legenda utawa dongeng. Bab kasebut tamtune nduweni sesambungan karo makhluk alus sing ana sakupenge bebrayan Jawa. Salah siji tuladhane bab kasebut bisa diwawas sajrone karya sastra arupa drama sinematik Drama sinematik.

4.1.1.1 Petung Salakirabi

Petungan sajrone drama sinematik Drama sinematik iki kaciratakake nalika kulawargane Wasis sing kasusun saka Wasin lan Ibune sowan marang omahe kulawargane Mudhita, wong wadon sing bakal dadi bojone Wasis. Lamaran iki tamtune nduweni ancas sing sepisan yaiku njaluk donga restu marang wong tuwa kaloro. Wasis ing kono matur neng Wasesa sing minangka bapake Mudhita saperlu nyuwun Mudhita kanggo didadekake garwa.

- Bapake : “Dinten Jemuwah Buk.”
Mudhita
Ibune Wasis : “Inggih, kaleresan dinten ingkang sae, dados kathah ingkang saged rawuh.”
Ibune : “Lajeng, Mbah kadospundi Mudhita Mbah, panjenengan sarujuk ngengingi tanggal menika?”
Mbah Kajen : “Sik-sik, takdeloke tanggalane.”
Bapake : “Kepriye Mbah?”
Wasis
Mbah Kajen : “Ngene ya, tanggal 7

- Oktober iku kalebu wulan Sura, ning ora dadi ngapa yen kowe kabeh nganakke ijab kobul dina kuwi.”
- Wasis : “Nggih keleresan tanggal 7 menika dintenipun sae kok, Mbah.”
- Mbah Kajen : “Iya le. Boten napa-napa Nak Wasis” (SDG 00.10.25 – 00.11.47)

Cupikan kasebut nggambarake kepriye kahanan bebrayan Jawa sing isih ngugemi memetri petungan basa Jawa Unesa 2012. Petung salakirabi sajrone drama sinematik Drama sinematik ditindakake kanggo nggoleki dina becik nalika arep nindakake ijab kobul. Kabeh kuwi mau amrih lancare proses ijab kobul. Kulawarga Mudhita lan Wasis wis sarujuk nemtokake dina Jemuwah tanggal 7 Oktober. Ananging miturut Mbah Kajen tanggal kuwi kalebu wulan Sura. Ananging Mbah Kajen matur yen ora dadi ngapa yen arep nindakake ijab kobul.

4.1.1.2 Omah Sunduk Sate

Crita omah sunduk sate sajrone drama sinematik Drama sinematik digambarake nalika Muzani lan bojone Mitri kepengin nduwe omah dhewe. Muzani minangka wong santri sing ora percaya karo kapercayan-kapercayan sing mambu mitos. Dheweke yakin yen ta kabeh iku wis ana sing ngatur. Apa kang bakal dialami wis ditulis dening kang Maha Kuwasa. Nalika iku dheweke nduweni kekarepan pengin nduwe omah dhewe karo bojone. Banjur dheweke tuku omah kang manggon ana totogane pertelon. Tanah iku miturute Pak Kuniran ora becik yen digawe omah amarga ana ing posisi sunduk sate. Gegambaran kasebut bisa dideleng ing cuplikan mangkene.

- Kuniran : “Mekaten Mas, omah niku lak teng pertelon nggih. Menawi tiyang Jawa nggih Mas, omah iku jenenge omah sunduk sate, menawi dipunpanggeni, wonten ae perkawisingkang ngganggu kulawargane, kadosta : padu kalih bojo, rejeki seret.”
- Muzani : “Mekaten lo, Pak, Buk. Perkawis menika wonten ingkang ngatur, inggih menika Allah SWT. Kula mboten percados kalihan perkawis menika. Inkang leres menika percados kalihan Allah SWT.”
- Kuniran : “Yen sampeyan ora percaya ora apa-apa. Ning aku mung ngelengne sampeyan wae.” (JIOSS, 00.08.45 – 00.09.51)

Mangerteni kahanan sing kaya mangkono, Kuniran sing minangka tangga teparone Muzani nyoba

ngelingake Muzani yen dheweke prayogine ora manggon ing omah kasebut jalaran omah kasebut miturute wong Jawa sinebut omah sunduk sate, lan yen tetep nekat dipanggoni bisa nekakake bebaya marang wong kasebut.. Ora mung Kuniran wae sing ngelingake, Bu Sutikni sing uga melu nggolek omah saperlu kanggo toko uga melu meling Muzani. Nanging kabeh kuwi ora ana asile, Muzani tetep kekeh kanggo tuku omah iku jalaran dheweke percaya yen kabeh perkara iku tekane saka Gusti.

4.1.1.3 Bahu Laweyan

Sajrone crita naskah Drama sinematik, digambarake sawijine wong wadon sing jenenge Sekar. Dheweke pancen nduwe pasuryan sing ayu saengga akeh wong lanang sing padha kepencut karo dheweke. Sekar uga nglakoni panguripane padha karo wong wadon lumrahe, sajrone drama sinematik pancen ora dicethakake langsung menawa Sekar iku wong wadon Bahu Laweyan. Ananging kabeh wong lanang sing rabi karo dheweke kasebut mati. Sekar ing kene kaitung wis rabi ping papat, kabeh bojo-bojone kuwi mati. Gegambaran sing kaya mangkono bisa dideleng saka cuplikan kaya mangkene.

- Anggoro : “Njur, sampeyan ya sida rabi karo Suteja?”
- Sekar : “Inggih, Mas. Kula mboten nggugu dhawuhipun Ibu.”
- Anggoro : “Sepira suwene sampeyan omah-omah karo Suteja?”
- Sekar : “Mboten dangu, Mas. Namung karo tengah taun Mas Suteja ninggal, serangan jantung.”
- Anggoro : “Banjur sampeyan ya pasrah karo Ibu, sampeyan dadi bojoku saiki.”
- Sekar : “Inggih, Mas. Kados mekaten lelakon kula saderengipun dados garwanipun panjenengan. Ngapunten, nggih Mas. Amargi kula sampun nyia-nyia panjenengan rumiyin.”
- Anggoro : “Wis ora dadi ngapa, Dhik. Lelakon-lelakon sing kepungkur ora usah dieling-eling maneh. Mengko marai sengsara. Muga-muga isa kemptu anggone momong anak putu.”
- Sekar : “Mas, Mas Anggoro! Mas Anggoro!” (BTP, 00.27.30 – 00.28.40)

Cuplikan kasebut nyeritakake kepriye lalakone Sekar sing uwis-uwis. Ing kono Anggoro sing minangka bojo nomer papate Sekar kepengin weruh lakon-lakone Sekar sadurune. Sekar pancen wong wadon sing pasuryane ayu, mula ora kaget yen ditresnani wong lanang akeh. Bojo pertamane Sekar jenenge Wira,

panguripan sabendina uga ora ana bab sing beda, ananging dumadakan Wira mati jalaran lara sing ora kaya lara lumrahe.

4.1.2 Pralambang

Sajrone drama sinematik Drama sinematik, gegambaran saka pralambang kasebut dialami dening Sudarmi, bojone Ki Broto. Sudarmi nalika turu karo anake sing jenenge Sekar dikagetake karo anane ngimpi sing ngganggu pikirane. Ngimpi kuwi liya ngenani bojone yaiku Ki Broto. Mangeteni kahanane ibuke sing dumadakan nagis misek-misek, Sekar nyoba nyuwun pirsira alon-alon. Bisa dideleng saka cuplikan kaya mangkene.

- Sudarmi : “Ana pratandha apa ya iki, dhuh Gusti.”
 Sekar : “Kenging menapa ibuk kok mberbes?”
 Sudarmi : “Bapakmu Ndhuk.”
 Sekar : “Bapak kenging menapa Buk?”
 Sudarmi : “Ing ngipiku, bapakmu iki marani aku karo nangis lo Ndhuk.”
 Sudarmi : “Yawis yen iku dadi kekarepanmu, sesuk isuk ayo budhal.” (DKK, 00.26.52 – 00.27.48)

Cuplikan kasebut ngandharake ngenani Sudarmi sing dumadakan dikagetake karo anane ngipi sing ora-ora. Pancen Sudarmi karo garwane sing jenenge Ki Broto iki wis pisah suwi jalaran Sudarmi ora lila yen Ki Broto arep rabi maneh. Ki Broto sejatine Ki Broto mono nduweni bojo loro sing jenenge Sulastri lan Sudarmi. Kelorone bisa urip rukun, nanging nalika Ki Broto nalika arep rabi maneh karo wong wadon sing jenenge Sekar. Sudarmi ora trima lan mutusake minggat saka omah.

4.2 Gegambaran Mistis sajrone Drama sinematik Drama sinematik Mahasiswa Basa Jawa Unesa 2012

Bebrayan Jawa kerep nggayutake bab-bab kang dumadi sajrone urip karo kakuwatan sanjabane nalar. Kakuwatan sing dianggep nduweni pangriabawa gedhe tumrap bab-bab gaib utawa bab sing sakral. Kapercayan kaya mangkono nganti seprene isih ngrembaka ing satengahe masyarakat Jawa.

4.2.1.1 Lelembut

Lelembut sajrone drama sinematik Drama sinematik kagambarake nalika Sahasika arep nemoni bojone ing pos rondha jam 12 bengi. Nalika tekan ing ngarepe omahe Yu Sadina, dheweke dikagetake karo wujud wong wadon sing lagi aneng pinggire omahe. Saliyane kuwi, dheweke uga mangerteni wujud cumlorot abang sing mlebu ing omahe Yu Sadina. Bab kasebut ndadekake Sahasika keplayon keweden. Sesuke dheweke lagi crita ing Yu Sudina. Bisa dibuktikake ing cuplikan mangkene.

- Sadina : “Kuwi dudu aku, lo Yu. Jam semono ki aku wis turu. Lampu-lampu ya wis takpateni.”
 Sahasika : “Sapa ya Lik? Sik. Aku ya weruh clorot abang mlebu nyang omahmu Lik mambengi. Neng mburi tan omahmu.”
 Sadina : “Kuwi barang apa Yu?”
 Sahasika : “Tenan Lik aku ra ngapusi.”
 Sadina : “Sampeyan ki weruh tenan apa piye?”
 Sahasika : “Ora Lik, ra ngapusi. Aku lo keweden Lik. Mlayu keponthit pothit mlayu marani bojoku neng pos rondha kana.” (SWC, 00.28.42 – 00.29.40)

Cuplikan kasebut njlentrehake kahanan paraga Sahasika sing lagi keweden nalika mangerteni wujud lelembut sing ana ing pinggire omahe Sudinah. Sahasika ora mangerteni sejatin kuwi baba apa. Esuke dheweke langsung nemoni Sadina saperlu takok langsung, sapa ngerti wong wadon kuwi dudu lelembut, ananging Sadina. Sawise urun rembug jebule wong Wadon kuwi dudu Sadina. Bab kasebut tansaya ndadekake wong loro padha bingung.

4.2.1.2 Memedi

Sajrone drama sinematik Drama sinematik mahasiswa basa Jawa Unesa 2012, memedi kagambarake nalika ana pelanggan dhepote Pak Barjo sing lagi maem, dheweke dikagetake karo anane memedi sing awujud wong wadon tuwa. Memedi kuwi ana ing ngarepe pas. Memedi kuwi ora omong apa-apa, mung ngetokke blegere sedhilut thok. Gegambaran sing kaya mangkono bisa dideleng saka cuplikan kaya mangkene.

- Surti : “Kadose wonten bab sing aneh teng ngriki.”
 Pak Barjo : “Piye-piye?”
 Surti : “Mekaten, Pak, Buk. Kalawingi kula kepanggih kalih pelanggan sing biyasane, ngendikanipun teng dhepot ngriki wonten mbah-mbah ingkang rupane medeni sanget lo, Buk.”
 Pak Barjo : “Mbah-mbah?”
 Surti : “Kowe iki Sur ngarang-ngarang cerita wae, ngeten, Pak Buk. Kalawingi wonten pelanggan ingkang badhe pesen, nanging boten siyos, Buk. Dumadakan majeng, kula nggih boten mangertos kok kados mekaten. Ketingan keweden lo, Pak, Buk.”

(KTTW, 00.28.50 – 00.29.23)

Cuplikan kasebut ngandharake wujud memedi sing manggon ing alam manungsa. Memedi ing kene ora bisa menahi pangribawa apa-apa tumrap manungsa. Dheweke mung mawujud sedhela banjur ilang maneh, ananging wewujudane bisa menahi pangribawa yaiku bab kahanan psikologis sing mangertenu wujud memedi.

4.2.2.1 Ilmu Gaib Prodhuktif

Wis dadi tradhisi ing bebrayan jaman saiki menawa kepengin nggayuh kamulyan ora gelem mergawe sing tenanan. Njaluk tulung wong pinter dadi cara sing paling apik kanggone wong-wong tartamtu. Kahanan sing kaya mangkono ditindakake dening Ki Sentot Prawira, dheweke sowung ing dhukun saperlu njaluk urip sing luwih mulya.

Wong pinter 2 : “Ana apa, Ngger? Sajake kok ana sing wigati.
 Ki Sentot : “Inggih, Mbah. Ngeten lo, Mbah, kula sowan ngriki menika nggadahi pikajengan, Mbah. Pikajengan kula, kula kepengin yen ta urip kula menika mulya. Langkung cethanipun kula kepengin wayangan kula laris, Mbah.” (DKK, 00.07.28 – 00.08.06)

Cuplikan kasebut ngandharake sawijine praktik ilmu gaib prodhuktif sing ditindakake dening Ki Sentot Prawira. Dheweke minangka sawijine dhalang ing desane. Saya suwe tanggapan kanggo ndhalang tansaya sepi. Bab kasebut ndadekake Ki Sentot rada bingung, wekasane dheweke njaluk tulung marang wong pinter. Gegayuhane pancen kepengin urip mulya, laris anggone ndhalang lsp.

4.2.2.2 Ilmu Gaib Protektif

Ilmu gaib protektif sajrone drama sinematik Drama sinematik mahasiswa basa Jawa Unesa 2012 digambarake nalika Ki Broto nandang lara, wis ora ana obat sing bisa nambani. Kulawarga uga bingung jalaran larane iki dudu lara sing biyasa. Tundhane anake Ki Broto, Djatmika nyoba sowan menyang wong pinter. Sapa ngerti bisa dadi tambane larane bapak. Gegambaran sing kaya mangkono kabukti saka cuplikan sing kaya manglekene.

Djatmika : “Mbah Jinah...”
 Wong pinter 3 : “Oh sampeyan ta Djatmika, mangga pinarak, sampeyan ana wigati apa kok adoh-adoh teka mreng? Sajake kok katon susah.”
 Djatmika : “Inggih, saniki bapak kula

nembah kencing musibah, Mbah.”

Wong pinter 3 : “Musibah apa?”
 Djatmika : “Anggenipun tilar donya bapak kula saiki rekaos Mbah.”

Wong pinter 3 : “Wis ayo budhal.” (DKK, 00.32.03 – 00.32.50)

Cuplikan kasebut nggambarake nalika Djatmika sowan neng wong pinter saperlu njaluk tulung babagan bapak sing anggone lara ora waras-waras. Larane Ki Broto pancen ora dimangerteni sebab musababe. Djatmika dhewe sejatine ora sepira percaya marang bab-bab sing asipat mistik. Sowane marang wong pinter wae jalaran dipeksa karo salasawijine tanggane. Dheweke kandha yen larane Ki Broto kuwi merga digawe wong.

4.2.2.3 Ilmu Gaib Destruktif

Ilmu gaib destruktif sajrone drama sinematik Drama sinematik mahasiswa basa Jawa Unesa 2012 maneka warna motife, bakune nduweni tujuwan sing kurang apik. Wiwitan sing nindakake praktik ilmu gaib destruktif yaiku Ratri. Dheweke sowan neng wong pinter saperlu nduweni tujuwan supaya wong lanang sing lagi disir karo Ratri kuwi bisa tundhuk selawase karo Ratri. Gegambaran sing kaya mangkoni bisa dideleng saka cuplikan sing kaya manglekene.

Ratri : “Kula nuwun, Mbah Ngadilah, kula nuwun Mbah.”

Wong pinter 1 : “Inggih mangga, mangga lungguh kene.”

Ratri : “Kula Ratir Mbah.”

Wong pinter 1 : “Arep njaluk tulung apa, Ndhuk.”

Ratri : “Kula badhe nyuwun tulung, Mbah. Sameika kula cedhak kalihan dhalang Mbah. Naminipun Ki Broto. Hla kula menika nyuwun Ki Broto saged tundhuk lan luluh kalihan kula lo, Mbah.”

Wong pinter 1 : “Owalah ngono ta masalahe, gampang kuwi, mengko takuruse. Tunggunen aku dhisik ya.”

Ratri : “Inggih, Mbah.” (DKK, 00.05.50 – 00.06.39)

Cuplikan ing ndhuwur ngandharake nalika Ratri sowan ing omahe Mbah Ngadilah. Sowane Ratri nduweni tujuwan kanggo nggawe wong lanang sing tresnani tundhuk. Wong lanang kasebut jenenge Ki Broto. Ki Broto yaiku dhalang sing kondhang ing desane, dene Ratri yaiku sindhene Ki Broto. Wong loro kasebut wis suwi anggone nandang katresnan, Ki Broto nduweni rencana arep ndadekake Ratri bojo sing katelu. Ananging niyate kasebut oleh alangan saka kulawargane.

4.2.3 Tirakat

Sajrone drama sinematik Drama sinematik mahasiswa basa Jawa Unesa 2012, tirakat digambarake dening paraga Pancaka sing lagi nindakake sawijine ilmu. Ilmu kasebut diolehi saka Ibu maratuwane. Anggone nglakoni sawijine ngelmu, apa maneh tirakat sing nengenake bab laku batin kudu ditindakake kanthi pener tur laras. Lumantar tirakat manungsa bisa aweh swasana batin sing ayem. Gegambaran kasebut bisa dideleng saka cuplikan sing kaya mangkene.

- Mbah Wiksa : “Ngene ya Nak rungokna, awakmu aja nganti nglanggar sumpah sing wis kowe lakoni, mengko yen kowe nganti nglanggar sumpah kuwi, kowe bakal kuwalat ana mburine, gatekna tenanan lo ya Nak?”
- Pancaka : “Inggih-inggih, Buk.”
- Mbah Wiksa : “Ya sik, entenana nang kene, aku tak nang mburi njupuk bukune. Iki lo nak enek bukune, iki mengko wacanan ing saben tengah wengi karo pasaa sawene telung dina ya, Nak.” (SWC, 00.03.40 – 00.04.57)

Pancaka sowan marang Ibu maratuwane saperlu njaluk tambahang ilmu. Ilmu sing ditindakake dening Pancaka mujudake ilmu sing apik jalaran sadurunge nindakake dheweke kudu pasa sasuwene telung dina. Proses sadurunge oleh ilmu sing ditindakake dening Pancaka mujudake laku tirakat sing nduweni tujuwan amrih dheweke tansaya cedhak marang Gustine, nglatih ngolah hawa nepsune lsp. Bab kasebut diperlukake sadurunge pawongan nampa sawijine ilmu, apa maneh ilmu sing tatarane luwih dhuwur. Tirakat uga bisa kanggo sarana nguji kemampuan sawijine pawongan.

4.2.4 Sesaji

Sesaji sajrone drama sinematik Drama sinematik mujudake sawijine sarana kanggo negoiwulan spiritual antarane manungsa lan bangsa alus. Akeh pawongan sing mara menyang dhukun sarana tujuwan sing beda-beda. Anggone nindakake pakaryan, dhukun biyasane menahi samubarang sing kudu ditindakake dening pawongan kasebut, bisa arupa banyu sing kudu diombe, kembang lsp. Sesaji uga bisa Gegambaran sing kaya mangkono bisa dideleng saka cuplikan sing kaya mangkene.

- Mbah Wagya : “Ngene ya Ndhuk ya. Wagiswari, jupukna banyu mengguri ya Ndhuk.”
- Wagiswara : “Inggih, Mbok (Wagiswari njupuk banyu). Niki, Mbok.”
- Mbah Wagya : “Ngene ya Le, Prawala. Aku ora bisa nyapo-nyapo.

Ya sepurane wae. Aku mung bisa menahi iki (banyu). Iki engko teka omah ombekna menyan anakmu, ya. Supaya anakmu enggal-enggal waras. Sepurane aku ora bisa nyapo-nyapo.”

- Mbah Wagya : “Owalah, iya. Matur nuwun ya Le.” (SWC, 00.31.11 – 00.32.57)

Cuplikan kasebut ngandharake yen sesaji bisa sarana negoiwulan antarane manungsa lan Gusti kang Murbeng Dumadi. Negosisai ing kene ateges perantara. Prawala lan garwane sowan menyang wong pinter saperlu nambakake anake sing jenenge Pancaka. Pancake pirang-pirang dina katon kaya wong sing edan, ora nyaut yen dijak omong. Wis digawa neng psikolog ananging tetepora nggawakake asil sing maksimal.

4.3 Pangribawane Mitos lan Mistis tumrap Paraga sajrone Drama sinematik Drama sinematik Mahasiswa Basa Jawa Unesa 2012

Sajrone drama sinematik Drama sinematik uga digambarake pangribawa sing dialami dening paraga. Pangribawa sing kedaden maneka warna wujud kayata padu karo seduluran, pati, usaha bangkrut, lara, pikiran owah, padu karo garwa, lan ngrusak sandhang pangan.

4.3.1 Padu

Padu karo sedulur sajrone drama sinematik Drama sinematik mujudake pangribawa saka kadigdayane ilmu mistik kejawen yaiku teluh. Anane teluh dadi wujud upaya saka manungsa kanggo nggayuh gegayuhan dadi kasunyatan, kayadene pesugihan, penglaris, merjaya wong liya, lan politik. Bu Sumirah minangka adhik saka Pak Barjo ing sawijine dina ditekani dening wong wadon. Wong wadon kuwi banjur ngandhani yen dina kuwi dheweke arep nagih utang sing akehe pitung puluh lima yuta, nanging dina kuwi Bu Sumirah durung nduwe dhuwit lan sing diwenehake yaiku Surat tanah pabrik tahune Pak Barjo. Saka tumindake Sumirah kuwi njalarake Pak Barjo mangkel. Kuwi bisa kadeleng saka cuplikan sing kaya mangkene.

- Sumirah : Blaka wae ya kang, Surat srtifikat pabrik tahu kuwi wis digawa rentenir, nek sampeyan pengen njupuk sertifikat tanah kuwi sampeyan kudu nyaur utangku sing pitung puluh lima yuta kuwi kang.
- Pak Barjo : “Apa? Aku kudu nyaur utang pitung puluh lima yuta? Aku yo ora isa Rah, ngeneiki hlo prakara sing kok gawe kowe kudu tanggung jawab rah. Biyen mula ya ngeneiki hlo kowe ora ngerti tanggung jawab” (KTTW, 00.22.28 – 00.22.58).

Cuplikan kasebut yaiku nalika sawise Pak Barjo dikirim teluh dening saingane sing tanpa disadhari, dheweke banjur kepengin njupuk Surat tanah sing digawa dening adhine. Banget kagete Pak Barjo, nyatane Surat tanah sing arep ana perlune kuwi malah digawe bayar utang karo adhine. Sertifikat tanah kasebut mengkone bakal disilih Pak Lurah kanggo jangkepi proses legalitase pabrik tahu Pak Barjo. Teluh sing dikirim saliyanane bisa menahi bab sing sipate ghaib, uga bisa kanggo ngadohake paseduluran. Senajan carane ngadohna paseduluran kuwi bisa dinalar, yaiku prakara utang nanging durung bisa ditliti kenapa teluh bisa menahi dhampak magis sing kaya mangkono.

4.3.2 Pati

Sajrone drama sinematik Drama sinematik mahasiswa basa Jawa Unesa 2012 kahanan sing kaya mangkono dialami dening kulawargane Mudhita. Sawise Mudhita nikah karo Wasis pancen akeh kedadeyan-kedadeyan sing ora tinemu nalar, dumadakan wae ibune Mudhita lara, Mbahe Mudhita mati, adhine uga mati. Bab kasebut dipercaya minangka Mudhita lan Wasis wis rabi ing wulan Sura, kamangka bebrayan Jawa wis nganggep yen wulan Sura ora oleh digawe ijab kobul. Gegambaran sing kaya mangkene bisa dideleng saka cuplikan ing mangkene.

- Tangga 1 : “Ngene Iki lo Dhik, yen nerak paugeran budaya, sampeyan delok, uripe kulawargane Mudhita lak apes wae.”
- Tangga 2 : “Iya Yu, ibune wae urung waras, eh Siwi ketabrak montor.”
- Tangga 3 : “Hust, Mengko bengi sampeyan diwedeni lo. Mengko wae neng omahku. Piye?”
- Tangga 3 : “Ayo-ayo mulih.” (SDG, 00.20.52 – 00.22.02)

Cuplikan kasebut ngandharake kedadeyan-kedadeyan sing wis dumadi sawise Mudhita lan Dhatu mangun balewisma. Adhike Mudhita sing jenenge Siwi ketabrak motor lan ora bisa ditulungi maneh nyawane. Saliyanane iku ibune Mudhita uga lagi nandang lelara. Kedadeyan-kedadeyan sing kaya mangkono dumadi sawise palakramane pawongan sakloron kasebut. Bab-bab sing dumadi ing kulawargane Mudhita dipercaya jalaran anggane jejodhohan wis nerak paugerane budaya adat sing wis lumaku.

4.3.3 Mateni Sandhang Pangan

Sajrone drama sinematik Drama sinematik mahasiswa basa Jawa Unesa 2012 ilmu mistik kejawen wis kasil digunakake kanggo saranan bab sing ala yaiku kanggo mateni sandhang pangane wong liya. Ilmu gaib sing digunakake yaiku kanthi cara ngirim teluh. Laras karo andharan ing ndhuwur menawa ilmu mistik bisa

digunakake kanthi maneka werna tujuwan. Gegambarang kasebut bisa dideleng saka cuplikan sing kaya mangkene.

- Pak Barjo : “Iki maeng ditipon dhik rudi, nalika dheweke arep dolan ing dhepot, dheweke ngira yen depote awak dhewe pindhah, ing panggon biyasane katon ora ana. Trus iki maneg ketemu wong ing ndalan trus dheweke muni ngene “pak menapa dhepote panjenengan pindhah ta pak?” ngono buk. Kamangka rak ora tau pindhah ta buk.” (KTTW, 00.26.13 – 00.26.29).

Andharan saka Pak Barjo nuduhake pangribawane ilmu mistis mligine teluh sing nduweni sipat menahi rekadaya marang wong liyane. Asile yaiku kanthi menahi pangaling-alang marang pancadriyane wong liya. Pelanggan sing arep tuku ing dhepote pak Barjo padha bali jalaran kato ora ana. Dhepot sing wiwitane ana gedhe malah katon kari bongkokan kayu kaya omah sing mari rubuh. Saka pangaling-alang iku ndadekake usahane Pak Barjo ora bakal mlaku.

4.3.4 Lara

Sing kudu nandang lara jalaran kena pangribawa mitos petung salakirabi yaiku ibune Mudhita. Ibune Mudhita dumadakan nandang lelara lan ora bisa ditambahi. Larane ibune Mudhita pancen dumadakan jalaran sadurung ora ana tandha apa-apa. Larane ibunr Mudhita kasebut dipercaya minangka pangribawa jalaran sadurunge Mudhita lan Wasis wis nikah ing wulan Sura. Bab kasebut dipercaya minangka sebab musababe kulawargane Mudhita blahi terus. Gegambaran sing kaya mangkono bisa dideleng saka cuplikan sing kaya mangkene.

- Tangga 1 : “Ngene Iki lo Dhik, yen nerak paugeran budaya, sampeyan delok, uripe kulawargane Mudhita lak apes wae.”
- Tangga 2 : “Iya Yu, ibune wae urung waras, eh Siwi ketabrak montor.” (SDG, 00.20.52 – 00.21.11)

Cuplikan kasebut ngandharake kepriye pamawase bebrayan ngenani kulawargane Mudhita sing wis bola-bali nampa kahanan sing ora kepenak neng ati. Pancen sawise Mudhita jejodhohan, kulawargane kerep nandang lelara. Sing wiwitan yaiku ibune Mudhita sing nandang lelara. Ibune Mudhita ya wis digawa menyang dhokter ananging ora ana pangribawane tumrap kasarane Ibune Mudhita. Saliyanane larane Ibune Mudhita, Adhine Mudhita sing jenenge Siwi uda mati jalaran kacilakan. Kedadeyan-kedadeyan sing dumadi

sajrone kulawargane Mudhita dipercaya minangka pangribawa saka jejodhohan ing wulan Sura.

4.3.5 Pikiran Owah

Sajrone drama sinematik Drama sinematik digambarake yen Pancaka ngalami owah pikire jalaran kabotan ilmu. Anggone nggolek ilm, dheweke meguru ing mara tuwane dhewe sing jenenge Mbah Wiksa. Pancaka pancen kemaruk anggone kepenging golek ilmu, Urung suwi anggone nindakake ilmu sing kapisan, dheweke wis njaluk ilmu sing tatarane luwih dhuwur maneh, dheweke uga janji yen bakal migunakake ilmu kuwi kanthi apik. Ananging Pancaka mblenjani janji, ilmu-ilmu sing dheweke sinaoni malah nggawe pikirane dhewe nyleleng. Gegambaran kasebut bisa dideleng saka cuplikan sing kaya mangkene.

Prawala : “Niku bojo kula, Mbah.”
 Mbah : “O, bojomu. Aku wis weuh,
 Wagya : ana wigati apa kowe mrene. Kowe rak ya arep nambakne anamku, ta?”
 Prawala : “Kok ngertos, Mbah.”
 Mbah : “Iya. Ngene ngene, sik ya.
 Wagya : Bocah iki iku kenek tenung, uga kabotan ilmune. Dheweke rak ya tau merguru, ta?”
 Prawala : “Inggih, Mbah.”
 Mbah : “Hla ya iku. Dheweke uga nduwe salah akeh menyang kanca-kancane.”
 Prawala : “Ngoten, nggih.”
 Mbah : “Iya.” (SWC, 00.30.37 –
 Wagya : 00.31.08)

Cuplikan kasebut ngandharake ngenani kahanane Pancaka sing dumadakan wae pikiran nyleneh, ora nyauri apa-apa menawa dijak omong. Sawise digawa neng wong pinter, wong tuwane Pancaka lagi mangerteni menawa edane anake salah sawijine gara-gara kabotan nglemu. Pancaka pancen tau merguru neng mara tuwane dhewe. Nalika nampa ilm, Pancaka pancen janji bakal migunakake ilmu iku kanthi tujuwan sing apik, ananging Pancaka malah tumindak sakpenake dhewe, dheweki wis ngandhuti wong wadon liya, wis kerep nggawe lara atine kancane.

4.3.6 Sugih Bandha Donya

Sajrone drama sinematik Drama sinematik mahasiswa basa Jawa Unesa 2012, ilmu mistik mligine teluh digunakake kanggo nggawe diri pribadine sugih bandha. Juragan tahu sing sambat ngenani kahanane pabrik tahu sing rada sepi gara-gara kalah saingan. Abdi sing disambati nduweni panemu sing ora lumrah lan ora rasional, yaiku njaluk tulung ing wong pinter utawa sing biyasa sinebut dhukun. Gegambaran sing kaya mangkoni bisa dideleng saka cuplikan sing unine kaya mangkene.

Jaka : “Kula nggadahi panemu gan, panjenengan kedah konsultasi

dheteng wong pinter.”

Pak Kasdi : “Aku ora mung kepengin pabrik tahu sukses, nanging uga kepengin usahaku isa nungkuli usahane barjo.” (KTTW, 00.17.12 – 00.17.30)

Cuplikan kuwi nyaritakake juragan tahu sing ngudarasa marang abdi ngenanani kahanan pabrik tahu sing saya suwe saya sepi. Panemu saka juragan disengkuyung dening pamawas saka abdi, lan luwih negesi yen pabrik tahu juragane kalah rame klawan parik tahune Pak Barjo. Saka masalah kuwi abdi nduweni pamikir supaya budhal menyang dhukun. Adegan kuwi uga katuduhake apa pepenginan juragan tahu, yaiku dheweke kepengin pabrik sukses, luwih-luwih dheweke kepengin nungkuli usahane Pak Barjo.

4.3.7 Kepelet

Sajrone drama sinematik Drama sinematik mahasiswa basa Jawa Unesa 2012 ilmu gaib digunakake kanggo tujuwan sing ala yaiku melet pawongan utawa nggawe wong kasebut seneng karo diri pribadine dhewe. Ratri pancen wis suwi anggone seneng Ki Broto, sawijine dhalang kondhang ing desane. Ratri ora liya yaiku sindhene Ki Broto dhewe. Kalorone pancen wis padha senenge, nanging kulawargane ora sarujuk yen Ki Broto yen dheweke rabi maneh karo Ratri. Kanggo nglancarake kekarepane Ratri, dheweke mara menyang dhukun kanggo nggawe Ki Broto tunduk marang dheweke. Pangribwane yaiku Ki Broto dadi kesemsem marang Ratri lan kekeh njaluk rabi karo Ratri. Gegambaran kasebut bisa dideleng saka cuplikan sing kaya mangkene.

Ki Broto : “Kowe iki sapa? Kok wani ngatur aku.”
 Djatmika : “Kula mastani tumindake bapak menika awon.”
 Ki Broto : “Berarti kowe ngajak bantahan karo aku?!”
 Djatmika : “Kula boten ngajak bantahan, Pak. Kula namung ngemutaken panjenengan, menawi tumindake bapak menika sampun nerak pager ayu.”
 Ki Broto : “Ora isa. Aku bakal tetep ngrabi Ratri.” (DKK, 00.11.21 – 00.11.42)

Cuplikan kasebut ngandharake nalika Djatmika nyoba matur apik-apik marang bapake yaiku Ki Broto. Djatmika nyoba ngandharake menawa tumindake bapake sing wis tresna marang Ratri iku ora apik jalaran wis nerak pager ayu. Bojo-bojone Ki Broto yaiku Sudarmi lan Sulastri uga ora sarujuk marang pepenginan Ki Broto kasebut. Nanging Ki Broto tetep ora goyah, dheweke tetep nekat arep rabi karo Ratri. Tumindake Ki Broto sing kaya mangkono pancen wis ora bisa dinalar jalaran wis kena pangribawa saka pelete Ratri. Ki Broto kaya-kaya wis ora bisa mikir waras.

4.4 Pamawas Masyarakat ngenani Mitos lan Mistis sajrone Bebrayan\

Pamawas masyarakat bisa dadi panyengkuyung lan panjangkeping pamikir ngenani kapercayan tumrap mitos lan mistis kasebut bisa ditrima, nanging uga ana sebageyan masyarakat sing wis ora percaya karo anane bab sing kaya mangkene. Urip sajrone bebrayan tuwuh jalaran anane tumindak lan pamikir masyarakat kanggo nemtokake sawijine bab. Nanging proses kasnut nuwuhake asil sing beda-beda.

4.3.1 Pamawas Pamuka Agama

Sesambungane panliten iki karo pamuka agama yaiku amrih bisa mangerteni kepriye pamawase bab kapercayan marang mitos lan mistis ing bebrayan Jawa. Bab sing sesambungane karo donyane kejawen.

“Inggih wonten, amargi ing ngriki tlatah jawa, tanah leluhur. Dados bab mitos lan mistis kathah saged. Kagem ngormati para leluhur kadang kala wonten salah sawijine upacara utawa tradhisi kagem ngormati para leluhur. Bilih ora dilakoni pasthi wonten mitos bakal kena musibah.” (Salam, 02 Mei 2019)

Pak Salam ngandharake menawa kaanane mitos ing jaman saiki kuwi isih ngrembaka. Bab kasebut minangka tradhisi saka masyarakat Jawa sing wis ana ing jaman para leluhur Jawa. Isih lumakune sistim kapercayan sing kaya mangkono jalaran bebrayan Jawa isih ngormati kaanane tradhisi-tradhisi kasebut tuladhane isih nindakake upacara-upacara tartamtu sing mligine nduweni tujuwan sing apik.

Ing jaman saiki, kapercayan-kapercayan sing kaya mangkono isih akeh ngrembaka ing samadyaning bebrayan Jawa. Ananging kapercayan kasebut sithik akeh wis dibuntel karo pemahaman agama amrih ora ndadekake pamahaman sing isa ndadekake pawongan keblasuk sing tumindak sing sirik. Kita oleh wae mercayani bab sing kaya mangkono nanging samadyane wae jalaran kabeh perkara kuwi wis diatur dening Gusti Pengeran.

“Kawontenanipun kapercayan tumrap mitos lan mistis wonten samadyaning bebrayan tasik kenthel, Mas. Kathah saged mitos lan mistis ingkang taksih dipunugemi masyarakat. Kadosdene petung salakirabi, petung ngedegake omah, jinispun pamali, lsp. Saliyane menika taksih katheh kapercayan mistis kayadene ilmu-ilmu tartamtu. Sedaya menika wau sampun rumasuk wonten jiwaniipun masyarakat minangka tiyang Jawi. Nanging sekedhik kathah kapercayan menika dipunbungkus pemahaman agami. Kadosdene omah sunduk sate. Wonten desa ngriki, masyarakat saperangan taksih percados mitos omah sunduk sate. Napa malih ndhek taun kepengker, tanggi kula ingkang dalemipun sunduk sate kapundhut. Sepisan ingkang estri, seda amargi mbobot bayi anggur.

Let setaun gantos ingkang kakung, seda amargi darah tinggi bibar dhahar sate menda. Hla menika, menawi dipunnalar mawi pemahaman agami, sedaya perkawis gesang menika perlu dipunpretangaken amrih manggih rahayunipun.” (Siono, 03 Mei 2019)

Pak Siono ngandharake menawa kapercayan tumrap mitos lan mistis isih ngrembaka ing jaman saiki. Kayata kapercayan petung salakirabi, petung ngedega omah, jinise pamali lsp. Pak Siono menahi tuladha salah siji mitos sing isih lagi wae kedadeyan yaiku omah sunduk sate. Mitos omah sunduk sate sejatine wis kerep keprungu ing sakiwa tengene bebrayan Jawa. Mitos sing kerep banget keprungu yaiku wong sing manggon ing omah omah sunduk sate bakal nandang sara kayata lara sing ora waras-waras, kena gangguan gaib, rumah tangga sing kurang tentram lsp. Sajrone prespektif bebrayan Jawa percaya menawa omah sing manggon ing posisi sunduk sate dianggep bisa aweh apes kanggo sing manggoni. Pawongan kasebut bakal nandang sengsara sing bisa wae ora tinemu nalar sabab musababe. Bebrayan Jawa percaya yen omah sunduk sate panggon bangsa-bangsa gaib, panggon ketemune energi-energi negative.

4.4.1 Pamawas Golongan Sesepeuh Desa

Kapercayan marang mitos lan mistis mujudake salah sawijine warisan leluhur sing wis asipat turun temurun. Kahanan mitos lan mistis ing bebrayan Jawa saiki uga isih bisa diwastani moncer, mligine ing dhaerah-dhaerah tartamtu sing bebrayane isih tradhisional.

“Miturut Kula bebrayan menika wonten kalih miturut panggenanipun. Kutha kalihan desa. Bab mitos lan mistis wonten kitha, kawontenanipun mboten seimbang, miturut kula. Langkung nengenake bab mistis. Menawi wonten desa, kawontenan kekalihipun saged dipunarani seimbang. Amargi pendhudhuk desa umumipun taksih percados perkawis menika..” (Saeri, 02 Mei 2019)

Bapak Saeri ngandharake ngenani kaanane kapercayan mitos lan mistis ing jaman saiki. Miturut panjenengane, kapercayan sing kaya mangkono isih bisa diwastani urip lan ngrembaka, ananging mung ing dhaerah-dhaerah tartamtu. Ora kabeh masyarakat percaya marang bab sing kaya mangkene, jalaran dianggep ngruwet-ngruweti. Saliyane kuwi, mitos lan mistis mung mujudake kapercayan sing wis ana wiwit jaman leluhur Jawa. Sithik banget ing jaman saiki sing isih mangerteni kahanan sing kaya mangkene.

Mitos lan mistis ing tanah Jawa akeh banget sing isih moncer kaanane. Tuladhane kayata petung salakirabi sing dianggo syarat wajib kanggo bebrayan sing isih percaya marang bab kasebut kanggo sarana petungan menawa arep jejodhohan. Saliyane kuwi, bab ilmu mistik kejawen uga akeh banget lan isih akeh sing praktik ilmu-ilmu kasebut.

“Mitos lan mistis ingkang taksih ngrembaka inggih menika kados ilmu kejawen, petungan Jawa lan sapanunggalane. Miturut kula, bab menika minangka tradhisi kang turun-temurun saking para leluhur/para sesepuh kang kedah dijagi amrih lestari. Ananging ing jaman samenika bab menika sampun ical, namung ing dhaerah tartamtu ingkang taksih ngrembaka.” (Suparlan, 01 Mei 2019)

Bapak Suparlan sing minangka sesepuh ing dhusun Kapringan desa Dukuhklopo ngandharake menawa kapercayan tumrap mitos lan mistis isih ngrembaka banget ing samadyane bebrayan. kapercayan mitos sing isih ngrembaka kayata bab petungan Jawa. Petungan iki dianggo ing saben arep nindakake lamaran utawa ijab kobul. Petungan Jawa mujudake salah sawijine tradhisi sing kudu katindakake amrih praayogane anggone jejodhohan mbesuk. Menawa ana bebrayan sing wani nerak paugeran petungan Jawa kasebut dipercaya bakal nemoni bab sing ala sajrone balewismane.

4.4.2 Pamawas Mahasiswa.

Kapercayan ngenani mitos lan mistis sejatine isih ngrembaka ing satengahane bebrayan, ananging mung ing dhaerah-dhaerah tartamtu. Kapercayan sing kaya mangkene umume mung lumaku ing bebrayan tradhisional kang isih percaya marang animisme lan dinamisme. Jaman milenial saiki kabeh wis sarwa instan. Bab kapercayan sing kaya mangkono tundhane bakal ngruwet-ngruweti proses lumakune panguripan.

“Ya ngenani mitos lan mistise wong Jawa dhewe kuwi iku gumantung wonge dewe percaya apa ora. Nek ndelok wong-wong mligine sing urip nang kutha, apa maneh ing jaman sing serba instan lan modern kaya saiki, kayae wis ora percaya ngono-ngono kuwi. (Marita, 30 April 2019)”

Marita ngandharake ngenani kaanane kapercayan mitos lan mistis ing jaman saiki. Miturute, kapercayan sing kaya mangkono kuwi gumantung saka diri pribadine dhewe. Ing jaman revolusi industri 4.0 iki akeh wong sing luwih nengenake rasionalitase tinimbang marang kapercayan-kapercayan sing kaya mangkono. Akeh bebrayan sing mawas menawa kapercayan sing kaya mangkono ora mupangati kanggo panguripane.

PANUTUP

5.1 Dudutan

Asile panliten ngenani kapercayan masyarakat Jawa bab mitos lan mistis sajrone drama sinematik Drama sinematik mahasiswa basa Jawa Unesa 2012 iki kepantha dadi 4 bahasan yaiku (1) gegambarane mitos sajrone drama sinematik Drama sinematik mahasiswa basa Jawa Unesa 2012, (2) gegambaran mistis sajrone drama sinematik Drama sinematik mahasiswa basa Jawa Unesa 2012, (3) pangribawane mitos lan mistis tumrap paraga sajrone drama sinematik Drama sinematik

mahasiswa basa Jawa Unesa 2012, lan (4) pamawase masyarakat sajrone bebrayan.

5.2 Pamrayoga

Panliten uga nduweni pangajab yen sastra minangka wujud budaya leluhur kuwi prelu dilestarekake. Menawa ana idhe lan gagasan bisa langsung dirembakakake dadi wujud karya sastra. Bab kasebut tamtune bakal migunani tumrap bebrayan akeh. Karya sastra sing arupa drama sinematik Drama sinematik nduweni nile-nile sosial lan budaya mligine ing kapercayane masyarakat Jawa bab mitos lan mistis. Kapercayan kanthi wujud drama sinematik sing arupa karya sastra kang nduweni nile estetika, puitika, lan etika saengga narik kawigaten kanggo ditliti.

KAPUSTAKAN

Arikunto, Suharsini. 2002. *Prosedur Penelitian Suatu Pendekatan Praktek Edisi V*. Jakarta: Rineka Cipta.

Bratawijaya, Thomas Wiyasa. 1997. *Mengungkap dan Mengenal Budaya Jawa*. Jakarta: PT PRADNYA PARAMITA.

Damono, Sapardi Djoko. 1978. *Sosiologi Sastra Sebuah Pengantar Ringkas*. Jakarta: Departemen Pendidikan dan Kebudayaan.

Endraswara, Suwardi. 2003. *Metodologi Penelitian Sastra*. Yogyakarta: Pustaka Widyatama.

_____. 2003. *Falsafah Hidup Jawa*. Yogyakarta: Cakrawala.

_____. 2006. *Mistik Kejawen; Sinkretisme, Simbolisme, dan Sufisme dalam Budaya Spiritual Jawa*. Yogyakarta: Narasi.

_____. 2013. *Metodologi Penelitian Sastra (Epistemologi, Model, Teori, dan Aplikasi)*. Yogyakarta: CAPS (Center for Academic Publishing Service)

_____. 2016. *Agama Jawa; Ajaran, Amalah, dan Asal-usul Kejawen*. Yogyakarta: Narasi.

_____. 2016. *Antopologi Satra Jawa; Konsep, Kajian dan Aplikasi*. Yogyakarta: Morfalingua.

Geertz, Clifford. 1989. *Abangan, Santri, Priyayi Dalam Masyarakat Jawa*. Terjemahan Aswab Mahasin. Jakarta: Pustaka Jaya

_____. 2017. *Agama Jawa; Abangan, Santri, Priyayi dalam Kebudayaan Jawa*. Depok: Komunitas Bambu.

- Hardjowirogo, Marbangun. 1989. *Manusia Jawa*. Jakarta: Cv. Haji Masagung. Anggota IKAPI.
- Koentjaraningrat. 1980. *Sejarah Teori Antropologi 1*. Jakarta: UI Press.
- _____. 1984. *Kebudayaan Jawa*. Jakarta: Balai Pustaka.
- _____. 2009. *Pengantar Ilmu Antropologi*. Jakarta: PT RINEKA CIPTA.
- M.H Yana. 2010. *Falsafah dan Pandangan Hidup Orang Jawa*. Yogyakarta: Absolut
- Moleong, Lexy. 2008. *Metode Penelitian Kualitatif*. Bandung: PT. Remaja Rosdakarya.
- Niels, Mulder. 1984. *Kebatinan dan Hidup Sehari-Hari Orang Jawa*. Jakarta: PT. Gramedia.
- Padmosoekotjo. 1953. *Ngrengrengan Kasusastran Djawa I*. Djokja: Hien Hoo Sing Gang Lor Pasar 17.
- Pamungkas, Ragil. 2006. *Lelaku dan Tirakat: Cara Orang Jawa Menggapai Kesempurnaan Hidup*. Yogyakarta: Narasi.
- Partoyuwana, Ki R.S Yudi. 1994. *Serat Wedhatama Wirid Jilid II*. Surabaya: Jaya Baya.
- Purwadi. 2009. *Folklor Jawa*. Yogyakarta: Pura Pustaka.
- Ratna, Nyoman Kutha. 2013. *Teori, Metode, dan Teknik Penelitian Sastra*. Jakarta: Pustaka Pelajar.
- _____. 2017. *Antropologi Sastra Jawa: Peranan Unsur-unsur Kebudayaan dalam Proses Kreatif*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
- Ruswanto, Wawan. *Ruang Lingkup Ilmu Antropologi*. Modul dalam pembelajaran.
- Siswanto. 2010. *Metode Penelitian Sastra; Analisis Struktur Puisi*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
- Sudikan, Setya Yuwana. 2007. *Antropologi Sastra*. Surabaya: Unesa University Press.
- Sugiyono. 2014. *Metode Penelitian Kuantitatif & Kualitatif*. Bandung: Alfabeta.
- Suwarni dan Widayati, Sri Wahyu. 2005. *Bahan Ajar Dasar-Dasar Upacara Adat*. Surabaya: FBS Unesa
- _____. 2015. *Mengenal Sekilas Tradisi Jawa*. Surabaya: Bintang Surabaya Anggota IKAPI Jawa Timur.
- Suwarni. 2018. *Bunga Rampai Bahasa, Sastra dan Budaya*. Surabaya: Penerbit Bintang Surabaya.
- Tjakraningrat, KPH, 2008. *Kitab Primbon Bataljemur Adammakna*. Yogyakarta: Soemodidjojo Mahadewa kabiantu CV Buana Raya.
- _____. 1984. *Sastra dan Ilmu Sastra: Pengantar Teori Sastra*. Jakarta: Dunia Pustaka Jaya.
- Wellek, Rene dan Austin Werren. 1990. *Teori Kesusastraan*. (Terjemahan Melani Budianta). Jakarta: PT Gramedia.
- Kustiningrum, Titis Putri. 2018. *Kapitayan Tumrap Mitos lan Mistis sajrone Cerbung Kena Kalaning Sengkala Anggotane A. Sardi (Tinting Antropologi Sastra)*. (skripsi ora diterbitake). Surabaya: PBS D FBS Unesa.
- Nurhidayati, Alfiyah Meysari. 2018. *Kapitayan Marang Bangsa Alus Sajrone Crita Misteri Nginceng Donyane Lelembut Anggitane ST. Sri Emyani (Tinting Antropologi Sastra)*. (skripsi ora diterbitake). Surabaya: PBS D FBS Unesa.
- Solikhah, Alifatus. 2015. *Mitos lan Mistis sajrone Crita Silat Dredah Ing Padhepokan Sukma Ilang Anggitane Widodo Basuki*. (skripsi ora diterbitake). Surabaya: PBS D FBS Unesa.
- Criss, M. M., & Shaw, D. S. 2005. *Sibling Relationship as Context for Delinquency Training in Low-Income Families*. Journal of Family Psychology [Online], Vol. 19, 592-600. FTP: <http://www.pitt.edu/~momchild/publications/criss%20and%20shaw>